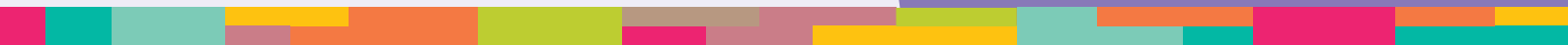

ALLEENSTAANDE VROUWEN DIE MET EEN HANDICAP TE MAKEN HEBBEN

Aanbevelingen aan de gemeenten
van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

*« Als je kinderen met een handicap hebt,
ben je vaak sociaal geïsoleerd. »*

Woorden van een deelnemende moeder



Deze brochure is het resultaat van een proces dat van februari 2024 tot april 2025 werd georganiseerd door de dienst Solidariteit & Gelijke Kansen van de gemeente Schaarbeek, in samenwerking met twee externe facilitators – Valérie WATILLON, facilitator in collectieve intelligentie, en Caroline WATILLON, freelance redactrice.

Illustraties: Bénédicte Krack en Coraline Vadernotte.

Redactie: “Vos projets, ma plume” en het team van de dienst Solidariteit & Gelijke kansen van de gemeente Schaarbeek.

Lay-out: department Communicatie van de gemeente Schaarbeek.



Directie Burgerleven
Dienst Solidariteit & Gelijke kansen
Gemeentehuis • Colignonplein 100

gelijkekansen@1030.be
02 431 65 92 • 02 431 65 51

Inhoudsopgave

I.	Stand van zaken handicap en alleenstaand ouderschap in België en Brussel	3
II.	Alleenstaande moeders die met een handicap te maken hebben in Schaarbeek	7
	a) Context en oorsprong van het project	7
	b) Methode voor het mobiliseren van deelnemers en het verzamelen van gegevens	8
III.	Actiepunten met betrekking tot de behoeften die door moeders met een handicap werden geïdentificeerd	11
	a) Psychische, medische en sociale uitdagingen	8
	b) Administratieve formaliteiten	9
	c) School- en buitenschoolse opvang voor kinderen met een handicap	9
	d) De mentale en emotionele belasting van moeders en hun kinderen	10
	e) Dagelijkse pauze: tijd voor jezelf en voor de andere kinderen	10
	f) Dagelijkse logistieke organisatie	11
	g) Bewustmaking en kwalitatieve opleidingen	11
	h) Universele toegankelijkheid	17
IV.	Woorden van de betrokken moeders	19
V.	Conclusies	23
VI.	Dankwoord	25
VII.	Noten	27

I. Stand van zaken handicap en alleenstaand ouderschap in België en Brussel

De VN schat dat 15,6% van de wereldbevolking gehandicapt is, wat dus op meer dan een miljoen mensen op ons grondgebied slaat.

Op 2 juli 2009 heeft België het Verdrag van de Verenigde Naties inzake de rechten van personen met een handicap geratificeerd. Twaalf jaar later, in 2021, werd de Belgische Grondwet herzien en werd artikel 22ter, titel II, ingevoegd. Het stelt dat *"elke persoon met een handicap het recht heeft op volledige inclusie in de samenleving, inclusief het recht op redelijke aanpassingen"*. In 2007 nam de antidiscriminatiewet handicap al op in de 19 beschermde criteria.

De Staat toont dan ook een reëel voornemen om de volledige inclusie van personen met een handicap te waarborgen en discriminatie te bestrijden. De concrete implementatie is echter complexer.

Eenzijds is dit te wijten aan de Belgische institutionele realiteit die iedereen kent: versnippering van bevoegdheden tussen de verschillende gefedereerde entiteiten en het federale niveau; vermenigvuldiging van actoren (COCOM, COCOF, Phare, Iriscare en VAPH alleen al voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest); om nog maar te zwijgen van de verschillende verenigingsnetwerken die eraan verbonden zijn, die structurele bijstand, ondersteuning of advies verlenen aan gebruikers.

De versnippering van deze materie maakt het echt moeilijker om mensen met een handicap te beschermen en brengt de naleving van hogere internationale verdragen in gevaar¹.

*Zo "werpt de samenleving zelf de barrières op die hulpmiddelen voor mensen met een handicap minder toegankelijk maken en verkleint ze daardoor voor hen de mogelijkheid om volledig en effectief aan de samenleving deel te nemen. Het bestaande systeem is niet alleen complex voor de gehandicapte, maar voor iedereen, zodat iedereen die met dit systeem moet omgaan zich in een gehandicapte situatie zou bevinden [...]. Ook stuit de gehandicapte op heel wat obstakels wanneer hij/zij hulp wil krijgen of een recht wil doen gelden: hoe kan hij/zij de eigen gehandicaptenstatus laten erkennen? Tot wie zich richten? Wie is waarvoor bevoegd? Wat zijn de regels precies als het om steun gaat steun?"*².

Na vele jaren lobbywerk door de gehandicaptensector, vroegen COCOF en COCOM de Université Libre de Bruxelles om een kadaster van het dienstenaanbod voor mensen met een handicap in Brussel op te stellen. Dit rapport werd in 2021 gepubliceerd. Volgens dit document dienden in datzelfde jaar 598.241 mensen een officiële erkenning van hun handicap in bij het Directoraat-Generaal voor Personen met een Handicap.

Het analytische deel belicht onder meer een schrijnend gebrek aan plaatsen in de centra en een ondervertegenwoordiging van vrouwen in de meeste van deze structuren. Dit gebrek aan plaatsen in zorgcentra slaat op volwassenen en kinderen. In Brussel heeft slechts een derde van de 1.542 heel afhankelijke kinderen een oplossing voor kinderopvang. Meer dan 1.000 kinderen blijven zonder zorg achter en zijn volledig afhankelijk van hun naasten.



*Er is dat gevoel dat je niet mee kan.
Dat je er niet bij hoort.*

Ten slotte belicht dit kadaster een uiterst complex systeem – een institutioneel mierennest, een versnippering van steun, een gebrek aan communicatie tussen diensten en een gebrek aan een one-stop-shop – dat paradoxaal genoeg mensen belemmert die op zoek zijn naar autonomie.

In 2023 ontving UNIA, de Belgische federale instelling die meldingen ontvangt van personen die gediscrimineerd worden, 474 dossiers over discriminatie met betrekking tot handicaps. Handicap is het tweede meest voorkomende discriminatiecriterium zowel op het vlak van werkgelegenheid, toegang tot goederen en diensten als van onderwijs ⁴.

Op basis van deze bevindingen stelde het Brussels Gewest zijn eerste handistreamingplan (2022-2025) voor ⁵. Dit transversale plan, dat alle bevoegdheden van het Gewest betreft, werd op voorstel van de Staatssecretaris voor Gelijke Kansen, Nawal Ben Hamou, goedgekeurd. Het stelt 44 heel concrete transversale acties voor om te zorgen voor een betere integratie van mensen met een handicap in Brussel.

Daarnaast heeft het Gewest zijn eerste gewestelijk actieplan opgesteld om eenoudergezinnen te ondersteunen ⁶ voor de periode 2021-2025. Het gaat om een transversaal plan, mede mogelijk gemaakt door staatssecretaris voor Gelijke Kansen, Nawal Ben Hamou.

Zoals zo vaak blijft handicap de dode hoek van dit plan. De Brusselse Raad voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen herinnert er evenwel aan *"hoe belangrijk het is om te zorgen voor samenhang tussen dit plan en de andere strategische plannen: op gewestelijk, communautair, nationaal en internationaal niveau. Hij beveelt aan om de samenwerkingen naar andere plannen uit te breiden [...]"* ⁷.

Hoewel het gewest initiatieven heeft genomen om enerzijds de inclusie van mensen met een handicap te vergemakkelijken en anderzijds eenoudergezinnen te ondersteunen, moet de band tussen deze twee specifieke realiteiten nog worden versterkt. Alleenstaande moeders met een handicap worden vaak geconfronteerd met een dubbele uitdaging: de zorg voor een gehandicapt kind en/of hun eigen handicap terwijl ze als enige de ouderlijke verantwoordelijkheid op zich nemen.

Meerdere en verspreide steunregelingen zijn moeilijk toegankelijk, wat de onzekerheid en de last op de schouders van deze moeders verhoogt.

Het doel van deze brochure is om de aandacht te vestigen op deze vrouwen die vaak onzichtbaar zijn voor onze samenleving, om hun stem te laten horen en om hun aanbevelingen door te geven aan de verschillende politieke actoren die hun pad kunnen kruisen.

II. Alleenstaande moeders die met een handicap te maken hebben in Schaarbeek

a) Context en oorsprong van het project

De maatschappelijke werkers in Schaarbeek krijgen al enkele jaren meer en meer te maken met eenoudergezinnen. Deze gezinnen worden meestal geleid door alleenstaande moeders die zowel sociale als financiële moeilijkheden ondervinden. DOOR hun kind(eren) alleen op te voeden, worstelen ze dagelijks om voor hen te zorgen op alle fronten (onderwijs, emotioneel, financieel...). Hun verzoeken om ondersteuning aan de maatschappelijke werkers hebben vooral betrekking op administratieve zaken en hulp bij het vinden van activiteiten voor hun kinderen. Achter deze praktische stappen verwachten deze gezinnen vooral dat er actief en niet-oordelend wordt geluisterd naar hun situatie.

Naar aanleiding van deze vaststelling werd het specifieke begeleidingsproject voor maatschappelijk werkers opgezet. Dit combineert een individuele benadering van eerstelijns sociale monitoring en een collectieve aanpak door het opzetten van ontmoetingen. De collectieve aanpak ondersteunt de oprichting van zelfhulpnetwerken om het gevoel van isolement van dit publiek te verminderen en organiseert sportieve, leuke en culturele uitstapjes voor preciaire ouderfamilies. Onlangs wilde de afdeling Solidariteit & Gelijke Kansen van de gemeente Schaarbeek inspelen op de noodzaak om dit ondersteuningsaanbod uit **te breiden naar alleenstaande moeders met een handicap**, die zelf een handicap hebben en/of één of meer kinderen met een handicap hebben. Aangezien deze moeders zowel met moeilijkheden als met risico op uitsluiting van de samenleving te maken hebben, leek het belangrijk om ervoor te zorgen dat ook zij toegang konden krijgen tot begeleiding op maat.

In deze inclusiefase was het noodzakelijk om in contact te komen met dit specifieke publiek om te luisteren naar hun specifieke behoeften en deze op te tekenen.

Burgerparticipatie is een onmiskenbare troef om een memorandum op te stellen over de behoeften van een specifieke groep mensen. Door hen in dit proces te integreren, konden we **hun expertise en ervaringen** rechtstreeks optekenen zodat er preciezere aanbevelingen geformuleerd konden worden die aan de werkelijke situatie zijn aangepast. Deze bijdragen verrijken dit document daarom door diverse en authentieke perspectieven aan te brengen die vaak door zuiver theoretische benaderingen verwaarloosd worden.

Daarenboven zijn de ontmoetingsplaatsen voor deze deelname plaatsen voor **solidariteit en uitwisseling**. Ze maken het mogelijk om, met lotgenoten, op "adem" te komen, waarbij je je eigen ervaringen kan delen, elkaar alles kan vertellen terwijl je elkaar ondersteunt in een welwillende omgeving die sociale banden creëert.

Deze publicatie stelt de gehanteerde werkwijze en de resultaten van deze raadplegingen voor, gerangschikt per thema en in de vorm van aanbevelingen.

Hoewel deze aanbevelingen rechtstreeks betrekking hebben op de gemeente Schaarbeek, kunnen ze andere gemeenten – in het bijzonder in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, waar de realiteit vergelijkbaar is – en andere bevoegdheidsniveaus inspireren.



*Het vraagt zoveel kracht, voor mij, voor
de kinderen. Tot wie kan ik me richten?*

b) Methode voor het mobiliseren van deelnemers en het verzamelen van gegevens

Om een efficiënt deelnametraject te waarborgen, werden er twee externe facilitators ingeschakeld. De eerste, Valérie Watillon, is gespecialiseerd in collectieve intelligentie en burgerparticipatie. De tweede, Caroline Watillon, is freelance redactrice en extern projectmanager, met expertise op het gebied van vrouwenrechten.

Eerste stap: alleenstaande moeders mobiliseren die met een handicap te maken hebben

Moeders die met een handicap te maken hebben, waren niet vertegenwoordigd in de begeleidingsgroepen die door de maatschappelijke werkers georganiseerd werden. Daarom moesten ze opgezocht worden om hen te mobiliseren en bij dit project te betrekken.

De deelnemende moeders werden voornamelijk benaderd via **mond-tot-mondreclame** (netwerken van kennissen, via professionals, of via contacten gegeven door verenigingen die gespecialiseerd zijn in handicaps enz.). Deze eerste stap was moeilijker dan verwacht. Hun dagelijkse realiteit, hun zware last en de uitputting waarmee ze te maken krijgen, maken hun tijd immers bijzonder kostbaar. Om hen te overtuigen van de relevantie en het belang van hun deelname, werd de voorkeur gegeven aan **individueel contact** met elk van hen.

Er werd **een video vertaald in gebarentaal** geproduceerd door de dienst Solidariteit & Gelijke Kansen en **een WhatsApp-groep opgericht** om hen een ruimte voor uitwisseling te bieden waarin praktische informatie voor de ontmoetingen gemakkelijk kon worden uitgewisseld (ontmoetingstijden en -plaatsen, vertragingen, specifieke behoeften enz.).

Stap twee: ontmoetingen organiseren

Om hun deelname aan de ontmoetingen te garanderen, werd rekening gehouden met **de beschikbaarheden van de moeders**, het **zoeken naar een plaats die toegankelijk** is voor mensen met een handicap en oplossingen voor **kinderopvang met gespecialiseerde opvoeders** die zijn opgeleid voor de specifieke behoeften van hun kinderen. Tot slot werd naar de specifieke behoeften van de moeders gepeild om toegankelijke en aangepaste activiteiten te bieden. Dit door gebruik te maken van **gebarentaaltolken** of door **activiteiten** aan te bieden die bijvoorbeeld **aangepast** zijn aan autismespectrumstoornissen.

Zoals de deelnemers opmerkten, zijn deze interacties essentieel om het isolement te bestrijden dat velen van hen, die vaak aan de rand van de samenleving leven, ervaren. Burgerparticipatie was dus niet beperkt tot een eenvoudige raadpleging maar diende als een vector **van sociale cohesie** en **versterking van de banden tussen gelijken**.

Stap drie: De behoeften van de moeders verzamelen

Er werden **twee ontmoetingen** georganiseerd om de **moeders naar hun behoeften te vragen**. In de eerste sessie vroegen de twee begeleidsters hen om hun *typeweek* te beschrijven met als doel de dagelijkse en terugkerende behoeften van elk van hen te identificeren. Tussen de twee ontmoetingen werden deze behoeften door de facilitatoren in 8 categorieën gegroepeerd (zie hieronder). Tijdens de tweede sessie nodigden ze de deelnemers uit om voor elk van de categorieën actielijnen te formuleren, die op gemeentelijk of supracommunaal niveau ondersteund moeten worden.

De ontmoetingen vonden plaats:

1. op 27 april 2024: 6 deelnemers, van wie er één zelf een handicap had (autismespectrumstoornis) en kinderen met dezelfde handicap. De andere 5 moeders hadden geen handicap maar kinderen die er rechtstreeks bij betrokken waren.
2. op 22 juni 2024: 6 deelnemers, waarvan er 5 aan de eerste bijeenkomst hadden deelgenomen. Onder hen was een moeder zelf gehandicapt (doof) terwijl de andere moeders (een) gehandicapt(e) kind(eren) hadden.

Stap vier: beantwoorden aan de behoeften van de moeders

Het proces werd afgerond met de organisatie van een halve dag die gewijd was aan het welzijn van de moeders van de groep. Tijdens deze bijeenkomst, die plaatsvond op 5 november 2024, konden 5 moeders genieten van ontspannende activiteiten, zoals een massagesessie en een workshop om natuurlijke cosmetica te maken. Deze momenten droegen bij tot de versterking van de samenhang van de groep en zorgden voor een ontspannend rustpunt in hun leven dat volledig gefocust is op de zorg voor de behoeften van de kinderen. Ook waren er twee illustratoren, die zelf gehandicapt zijn, aanwezig om de deelnemers te ontmoeten en portretten en/of tekeningen te maken voor deze brochure.

Bovendien bleef de WhatsApp-groep actief, waardoor er - hoewel er geen permanente groep is - een relatie kan blijven bestaan tussen de deelnemende moeders die verder met elkaar van gedachten kunnen wisselen. Deze groep blijft tot op de dag van vandaag een ruimte voor uitwisseling en discussie rond hun 'goede plannen' maar ook voor hun twijfels, noden, gedachten en grote of kleine overwinningen.

III. Actiepunten met betrekking tot de behoeften die door moeders met een handicap werden geïdentificeerd

a) Psychische, medische en sociale uitdagingen

Deze categorie verwijst naar:

- Specifieke en dagelijkse verzorging: hygiëne, kleding, voedselbereiding, voicemailberichten, routines enz.
- Medische en paramedische begeleiding: logopedie, fysiotherapie, ergotherapie, opvoeders, workshops sociale vaardigheden enz.
- Zorgen voor de gezondheid van de moeder.
- De kosten van de handicap en van de specifieke gezondheidszorg.

Om de gerelateerde kwesties aan te pakken, kunnen de bevoegde overheden:

- Zorgen voor gespecialiseerde opvoeders om voor kinderen te zorgen en/of hen te begeleiden, met name bij hulpdiensten.
- Zorgen voor zorgverleners of mantelzorgers, die bij de mensen thuis gaan.
- Workshops voor sociale vaardigheden voorstellen voor kinderen met speciale behoeften of cheques aanbieden voor de terugbetaling ervan.
- Aangepaste psychologische sessies aanbieden, bijvoorbeeld in gebarentaal.

b) Administratieve formaliteiten

Deze categorie verwijst naar het gebrek aan informatie waarover de betrokken personen beschikken, zowel wat betreft de bestaande bijstand als de stappen die moeten worden ondernomen bij de gemeente, de ziekenfondsen, de sociale diensten en de gespecialiseerde diensten of om de erkenning van de handicap(s) te verkrijgen.

Om de gerelateerde kwesties aan te pakken, kunnen de bevoegde overheden:

- Zorgen voor de vertaling van informatie om deze leesbaar te maken (eenvoudige taal, gebarentaal).
- Een referentiepersoon voor handicaps opleiden die belast is met het verstrekken van informatie en het ondersteunen van de betrokken personen bij de procedures die ze doorlopen.
- vragen dat het reservatiesysteem van taxi's en bussen (MIVB) versoepeld wordt ⁸.
- Een gids voor administratieve procedures kunnen opstellen die door de gemeente aan de betrokkenen wordt uitgereikt.

c) School- en buitenschoolse opvang voor kinderen met een handicap

De moeilijkheden voor de kinderopvang hebben betrekking op:

- La recherche d'écoles adaptées aux enfants à besoins spécifiques.
- L'accès à des stages et/ou activités extrascolaires, qui soient adaptés aux enfants avec des besoins spécifiques.

Pour répondre aux enjeux qui y sont liés, les autorités compétentes peuvent :

- Inclusieve initiatieven financieren (sport, leuke activiteiten, uitstapjes) om de toegang te waarborgen.
- De organisaties van buitenschoolse kampen en activiteiten voor handicaps (academies, scouts, sportclubs enz.) opleiden en hierover informatie geven en hen ondersteunen in inclusieve benaderingen.
- inclusieve (goede) praktijken delen onder organisaties van buitenschoolse kampen en activiteiten.
- Het stageaanbod en inclusieve activiteiten binnen de gemeente vergroten.
- Sportactiviteiten voor kinderen met specifieke noden voorstellen.
- Een federale wet bevorderen, die gemeenten en gewesten zou verplichten om een minimum aan buitenschoolse opvangplaatsen voor kinderen met een handicap te garanderen, met opgeleid personeel.

d) De mentale en emotionele belasting van moeders en hun kinderen

In dit deel gaat het over alles wat te maken heeft met de noodzaak om deze moeders de nodige tools aan te reiken om hun het dagelijks leven te vergemakkelijken met als doel:

- Om te gaan met crises, emoties en onvoorziene gebeurtenissen.
- Hen op te leiden en specifieke benaderingen (ABA, TEACCH enz.)⁹ aan te bieden, tips en originele oplossingen te vinden om kinderen te stimuleren.
- Schuldgevoelens en hypervigilantie te beheersen die nodig is om hun kinderen te controleren (bijvoorbeeld met betrekking tot de schermtijd van de kinderen, voeding of borstvoeding).
- Om, ondanks alles, de vooruitgang van hun kind(eren) te vieren.
- Voor hen te zorgen.

Om de gerelateerde kwesties aan te pakken, kunnen de bevoegde overheden:

- een gemeentelijke dienst opzetten die geschikte kampen en vrijetijdsbestedingen vindt, zoals Grip¹⁰ aan de Nederlandstalige kant van het land.
- Zorgen voor een persoon die verantwoordelijk is voor het contact met mensen met een handicap en die de concrete behoeften van alleenstaande moeders met kinderen met een handicap kan analyseren.
- Empowerment-activiteiten¹¹ aanbieden die aangepast zijn aan verschillende vormen van handicaps.
- Gratis activiteiten organiseren die aangepast zijn aan alleenstaande moeders, als onderdeel van wijkhuizen (bijvoorbeeld in het Huis van de Vrouw in Schaarbeek).

e) Dagelijkse pauze: tijd voor jezelf en voor de andere kinderen

Dit thema belicht de behoeften van de moeders:

- Overdag ontspannende momenten inlassen om met stress en hun emoties te leren omgaan.
- Zorgen voor hun gezondheid, werken, cursussen of opleidingen volgen.

Om de gerelateerde kwesties aan te pakken, kunnen de bevoegde overheden:

- Een ouderschapshuis, naast de ONE of het Maison des Femmes/Huis van de Vrouw opzetten.
- Uitstapjes voor moeders en hun kinderen met een handicap organiseren en financieren.
- Bij gemeentelijke evenementen voor opgeleide opvoeders zorgen.
- Een kinderdagverblijf organiseren, zodat moeders tijdens de vakantie cursussen en opleidingen kunnen volgen.
- Ontmoetingen per wijk organiseren tussen moeders die één of meerdere kinderen met een handicap hebben zodat zij zich onderling kunnen organiseren (aflossen).
- Een wellnessverblijf voor alleenstaande moeders met kind(eren) met een handicap organiseren.
- Voor gratis activiteiten (sport, yoga enz.) zorgen voor alleenstaande moeders die met een handicap te maken hebben en parallel hiermee activiteiten voor kinderen aanbieden.
- Gespecialiseerde en voor gehandicapten opgeleide vzw's subsidiëren zodat ze babysitting kunnen aanbieden.
- Ervoor pleiten dat de Belgische staat zich laat inspireren door het Duitse model, waarbij de ziekenfondsen extra rustdagen en welzijnsactiviteiten (bijvoorbeeld in de wellness) voor alleenstaande ouders financieren.

*Overdag ontspannende momenten
inlassen om met stress en
hun emoties te leren omgaan*



*Je staat er alleen voor, echt alleen.
Zonder netwerk rond je.*

f) Dagelijkse logistieke organisatie

De logistieke behoeften van deze moeders hebben betrekking op meerdere taken:

- Schoolbusbeheer en ritten – waarbij deze laatste soms langer duren dan de zorg zelf – voor zorg, school en buitenschoolse activiteiten.
- Administratieve formaliteiten: het verzenden van e-mails, het voeren van telefoongesprekken om geschikte oplossingen te vinden, vooral met betrekking tot scholen en plaatsen voor vakantiekampen.
- Dagelijkse taken: vuilnis buiten zetten, schoonmaken, schooltassen klaarmaken en gezonde en aangepaste maaltijden bereiden.
- Opvangoplossingen vinden voor geplande en ongeplande gebeurtenissen.
- De aankoop van geschikte kleding..

Om de gerelateerde kwesties aan te pakken, kunnen de bevoegde overheden:

- Huishoudhulp aanbieden.
- Aangepaste kinderopvang voorstellen.
- Een referentiepersoon opleiden, die kan helpen met de administratieve formaliteiten.
- Een gemeentelijke bus/carpooldienst opzetten om de kinderen te vervoeren en de moeders te ontlasten.
- Een winkel voorstellen met kledij en voorwerpen die rekening houden met de hypersensibiliteit van kinderen of met de noodzakelijke aanpassingen aan hun motoriek.

g) Bewustmaking en kwalitatieve opleidingen

Op de beide bijeenkomsten verwezen de deelnemers regelmatig naar het gebrek aan sensibilisering:

- Van het grote publiek, van de burgers.
- Van naasten (buurt, familie).
- Van gemeentelijke diensten (met name politie of gemeenschapswachten).
- Van diensten: sociale diensten, babysitters...

Deze nood aan sensibilisering heeft betrekking op de specifieke problemen van de ouders die met een handicap te maken hebben maar ook op vragen voor redelijke aanpassingen om inclusieprojecten op te zetten.

Om de gerelateerde kwesties aan te pakken, kunnen de bevoegde overheden:

- Sensibiliserings/opleidingen voor handicaps organiseren voor gemeentelijke diensten die in contact staan met het publiek.
- Organisatoren van kampen en buitenschoolse activiteiten (academies, scouts, sportclubs enz.) opleiden en informeren over handicaps en hen ondersteunen in inclusieve benaderingen.
- Inclusieve (goede) praktijken delen onder organisatoren/trices van buitenschoolse kampen en activiteiten.



h) Universele toegankelijkheid

De moeders die aan de ontmoetingen deelnamen, noemden toegankelijkheidsproblemen voor hen en/of hun kinderen voor:

- Sociaal-culturele evenementen.
- Woningen.
- Openbare plaatsen en speelplaatsen (die moeten worden aangepast aan de handicap van hun kind(eren)).
- Tewerkstelling en opleidingen.

Om de gerelateerde kwesties aan te pakken, kunnen de bevoegde overheden:

- Specifieke overheidsopdrachten voorzien voor inclusieve speeltuinen (die ook toegankelijk kunnen zijn voor alle leeftijden).
- Op het vlak van huisvesting:
 - Prioriteit geven aan eenoudergezinnen met kinderen met een handicap en alleenstaande moeders met een handicap.
 - Een percentage van de woningen bij voorrang voorbehouden aan gezinnen in grote moeilijkheden.
 - Een referentiepersoon in de gemeente (OCMW's/SAW) opleiden, wiens rol het zou zijn om een inventaris op te maken van gezinssituaties om te zien of het woningaanbod hierop afgestemd is.
- De prijs van de handicap in elke voorgestelde activiteit opnemen. Wanneer de gemeente immers een activiteit organiseert, moet ze er rekening mee houden dat ze bijvoorbeeld gebarentaalvertaling nodig heeft (handibudgeting).
- De informatie toegankelijk maken voor deze doelgroep, ook via gebarentaalvertaling.

Naast deze 8 categorieën moet er worden opgemerkt dat **de race tegen de klok de belangrijkste bekommernis is van de moeders**: het kost tijd om de omslachtige administratieve procedures te beheren die specifiek zijn voor handicaps, om aangepaste oplossingen te zoeken, om alle zorg en psycho-medisch-sociale ondersteuning voor kinderen te bieden maar ook om naar de lessen te gaan (bijvoorbeeld Frans), opleiding te volgen, te werken enz.

IV. Woorden van de betrokken moeders

Aan het einde van de eerste bijeenkomst werden de deelnemers door de facilitatoren uitgenodigd om de animaties pluimpjes en werkpunten te geven. Er werd slechts één werkpunt vermeld dat betrekking had op het abstracte karakter van de eerste animatie. Hierdoor konden de animaties van de tweede ontmoeting aangepast worden aan autismespectrumstoornissen.

Enkele pluimpjes die door de moeders werden uitgedeeld:

"Ik vond onze onderlinge uitwisselingen aangenaam, het was leuk om mensen te ontmoeten die onze realiteit delen. We voelen ons minder alleen!"

"Het kader was flexibel, waardoor ik me kon aanpassen."

"Het was goed om met anderen te delen, om nieuwe dingen te leren."

"Ik heb genoten van de ontmoeting en van het feit dat ik over mijn dagelijks leven kon vertellen. Ik zou graag regelmatigere ontmoetingen meemaken."

"Mijn kinderen waren gelukkig, alsof ze familie waren. Ik wil graag terugkomen en jullie weerzien."

Om de werkgroep af te sluiten, vroegen de facilitatoren aan de moeders wat hun blijvende aanbeveling zou zijn als ze er maar één konden kiezen. Hun antwoorden doen uiteraard niets af aan de relevantie van de andere voorstellen. Het doel was om erachter te komen wat hun meest dringende bekommernis was.

- **Moeder 1:** "Mijn zoon gaat naar een gewone school, dan krijg ik opmerkingen in de schoolagenda omdat hij niet goed met zijn woede omgaat. Maar voor mij is **het belangrijkste een aangepaste woning**, om wat rust te hebben met mijn eigen kamer en een mogelijkheid voor mijn zoon om zijn eigen ruimte te hebben."
- **Moeder 2:** "Het belangrijkste voor mij is het **huis, het appartement**, omdat mijn woning te vochtig is. Ik wil graag een gezonde en geschikte plek om te verblijven. Mijn dochter is bijvoorbeeld bang omdat de trapruimte niet schoon is en er vochtvlekken zijn."
- **Moeder 3:** "Het eerste wat belangrijk is, is waar we wonen. Als je je niet op je gemak voelt in **het appartement**, dan kun je niet aan de rest denken. Thuis is de plek waar we ons goed moeten voelen. Anders lijden we. Alles is open bij ons, de kleine kan gevaarlijke zaken, zoals messen, in de keuken vastnemen. Er is een appartement nodig dat aangepast is aan iemand met een handicap. Een andere zaak betreft de **buitenschoolse activiteiten** voor de kinderen. Autistische kinderen kunnen niet anticiperen op veranderingen (in de week is er school, hij begrijpt niet waarom hij er in het weekend niet naartoe mag). De gewijzigde vakanties lossen niets op! Hij houdt zich graag bezig en gaat graag uit maar wanneer we uitgaan, moeten we goed opletten (hij kan zaken vastnemen van anderen enz. die dit niet begrijpen). Wanneer we thuis blijven, eet hij teveel, daarom doe ik mijn koelkast op slot. Er zijn activiteiten nodig want het lukt niet om thuis te blijven."»



- **Moeder 4:** "De rode draad is **sensibilisering**! Als mensen zich niet bewust zijn van de werkelijkheid, haken er velen af (vanaf het ogenblik dat ze naar school gaan!). Zelfs kinderen moeten zich bewust worden van de verschillen in ruime zin en handicap wordt vaak aan de kant geschoven. Er is sensibilisering nodig bij de diensten maar ook bij de burgers (volwassenen en kinderen) en de verenigingen die activiteiten voor kinderen voorstellen. De bewustwording voor specifieke noden moet bevorderd worden. De sensibilisering moet kwalitatief zijn en niet enkel een sensibiliseringssessie. Deze moet gebeuren door anderen te ontmoeten."
- **Moeder 5:** "De gemeente moet absoluut een brochure opstellen om de administratieve formaliteiten te vergemakkelijken voor alleenstaande moeders die met een handicap te maken hebben of die gehandicapte kinderen hebben maar deze brochure moet toegankelijk zijn voor de meeste mensen (universele toegankelijkheid). Wat is de norm wanneer het over handicap gaat? Als moeder met een handicap zeg ik vaak dat men zich zelfs de vraag niet zou moeten stellen indien er een echte **universele toegankelijkheid** zou zijn. In één van de panels heb ik het gehad over het maken van wetten, het gaat over *handistreaming* - maar de gemeenten moeten dit toepassen, het is verplicht! Er moeten bijvoorbeeld inrichtingen komen in scholen enz. omdat België het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap geratificeerd heeft. Het probleem van de handicap is dat de samenleving zich niet aanpast! Hoe wijzigen we de perceptie van de handicap? Er zijn opleidingen nodig, niet enkel sensibilisering."

V. Conclusies

Dit proces toont de complexiteit aan van de uitdagingen waarmee alleenstaande moeders die met een handicap te maken krijgen, geconfronteerd worden evenals de noodzaak van aangepaste antwoorden. We willen verdergaan dan de gedane vaststellingen en deze aanbevelingen omzetten in concrete, meetbare en duurzame acties.

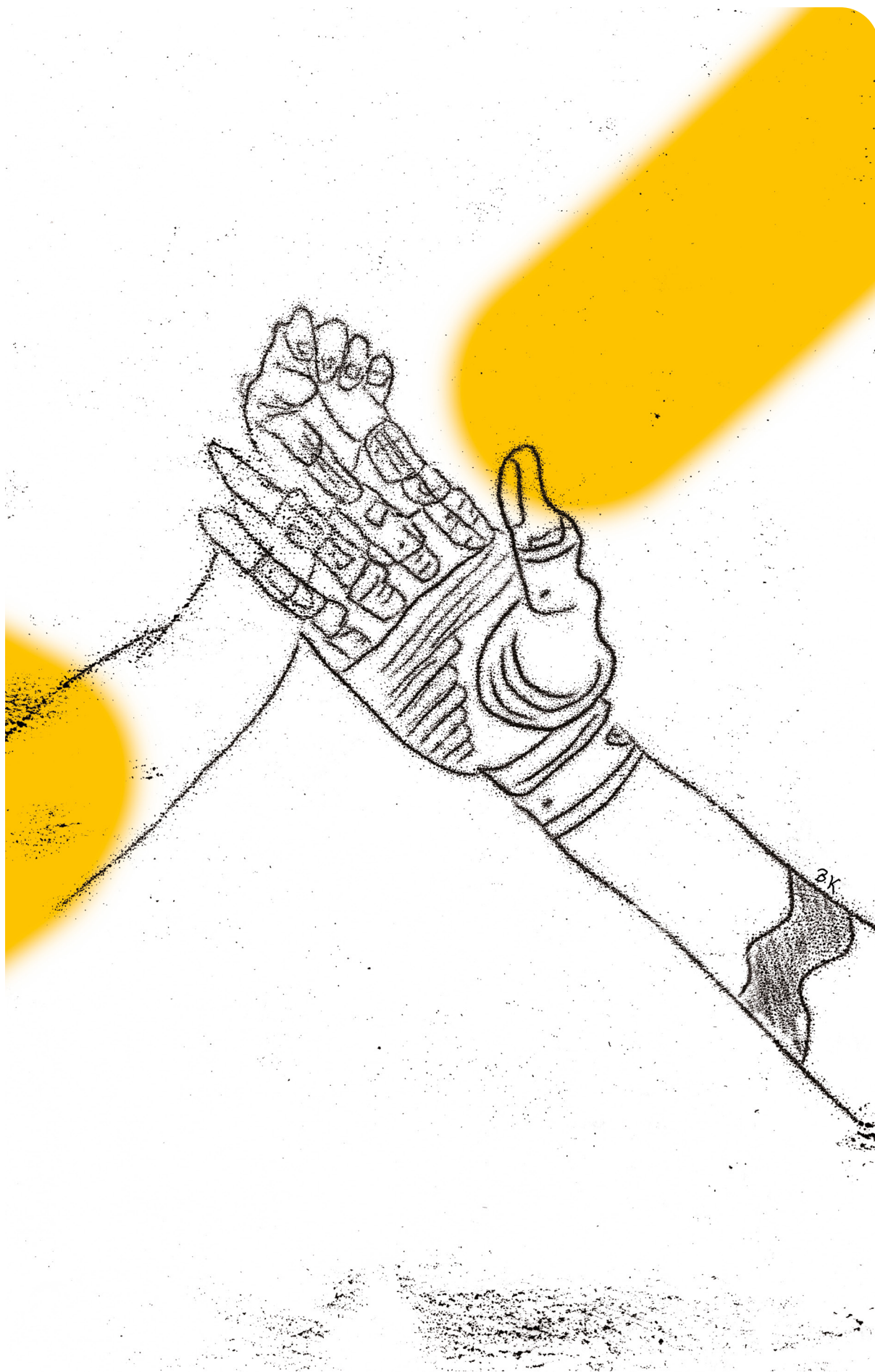
De gemeente Schaarbeek stelt reeds een waaier aan activiteiten voor haar burgers voor, met name de ontmoetingen met de moeders die door het SPP georganiseerd worden. Deze groepen die voor iedereen openstaan, vormen eveneens een gelegenheid om het gemeentepersoneel te sensibiliseren. Een dergelijke sensibilisering zou ervoor moeten zorgen dat de bestaande activiteiten worden aangepast om hen inclusiever te maken en op die manier meer alleenstaande moeders aan te trekken die met een handicap te maken hebben. Eerder dan nieuwe initiatieven te lanceren die specifiek op dit publiek gericht zijn, zou het beter zijn om de huidige programma's te versterken en aan te passen om beter aan hun behoeften te beantwoorden. Deze ontmoetingen zouden bijvoorbeeld geïsoleerde moeders met een handicap erbij kunnen betrekken en zich aan hun verwachtingen en die van hun kinderen aanpassen. Dit soort initiatieven zou hun deelname kunnen aanmoedigen door de obstakels te verminderen waarmee ze te maken hebben. Daarenboven zouden andere gemeentediensten die reeds activiteiten voor een gevarieerd publiek (jongeren en volwassenen) voorstellen hun aanbod eveneens kunnen uitbreiden door van een inclusievere benadering gebruik te maken.

In dit perspectief zou de *handistreaming*¹² benadering een essentiële hefboom kunnen zijn. Door de handicapkwestie systematisch in het ontwerp en de organisatie van de gemeentelijke activiteiten te integreren wordt het mogelijk om een werkelijke toegang en inclusie voor iedereen te verzekeren.

De invoering van deze aanbevelingen impliceert eveneens een versterkte samenwerking tussen de verschillende niveaus (gemeentelijk, gewestelijk en federaal) om de institutionele belemmeringen te overwinnen en een samenhang in de inclusieve beleidsvormen te waarborgen. De oprichting van een one-stop- gemeenteloket om de administratieve formaliteiten die aan handicaps verbonden zijn te centraliseren zou op die manier een vereenvoudigde en snelle toegang van de moeders tot de diensten mogelijk maken waarbij hun mentale belasting verminderd zou worden (handicactdienst).

Daarenboven mag het belang van de ontwikkeling van een ondersteuningsnetwerk rond de moeders niet onderschat worden. Deze netwerken moeten niet alleen een rustplaats en een geïndividualiseerde begeleiding bieden maar ook ruimten worden van samen bouwen waar de begunstigten actief deelnemen om oplossingen te ontwerpen. Bijvoorbeeld maandelijkse rustworkshops organiseren in de wijkhuizen met activiteiten die aangepast zijn aan kinderen met een handicap evenals welzijnsessies voor de moeders zou tegelijk een antwoord kunnen zijn op de behoefte aan rust, opleiding en socialisering. Deze vrouwen de kans geven om samen te komen, is essentieel. Deze uitwisselingsmomenten stellen hen niet alleen in staat hun isolement te doorbreken maar ook hun ervaringen, tips en resources te delen waarbij ze een onderlinge ondersteuningsruimte bieden die bijzonder waardevol is.

Op basis van de uitwisselingen tijdens de afsluiting van dit werk blijkt ten slotte dat de huisvestingskwestie (die eveneens behandeld werd in de aanbevelingen voor universele toegankelijkheid) de eerste voorwaarde is voor het welzijn van deze gezinnen.



Over degelijke huisvesting beschikken draagt rechtstreeks bij tot het veiligheidsgevoel. Hier gaat het om in passende woningen te wonen, die met andere woorden uitgerust zijn om gezinnen te huisvesten die met één of meerdere handicaps te maken hebben.

De intersectionele aanpak is cruciaal om de specifieke realiteit te begrijpen van de vrouwen die we in dit project ontmoet hebben. Ze bevinden zich op de kruising van verschillende vormen van discriminatie die te maken hebben met eenoudergezinnen, handicaps en de sociaaleconomische en culturele context die hen bijzonder kwetsbaar maakt. Investeren in de inclusie van alleenstaande vrouwen die met een handicap te maken hebben, is een maatschappelijke keuze waar de hele gemeenschap baat bij heeft. Als pioniergemeente heeft Schaarbeek hier een unieke opportuniteit om aan te tonen dat een goed ontworpen en correct uitgevoerd inclusief beleid het leven van haar meest kwetsbare burgers duurzaam kan veranderen.

VI. Dankwoord

Onze dank aan de moeders en hun kinderen die aan de verschillende ontmoetingen hebben deelgenomen, aan de verenigingen Riga en Métiss'âges voor het onthaal en de logistieke organisatie, aan de animatrices, de gespecialiseerde opvoeders en opvoedsters, de redactrices en de kunstenaars die deze gids van illustraties voorzien hebben.

VII. Noten

- ¹ Saintraint, Louise, La Belgique face au handicap de grande dépendance: entre inclusion et institutionnalisation. Faculteit Rechtsgeleerdheid en Criminologie, Katholieke Universiteit Leuven, 2022, p. 47.
- ² Ibidem, p. 49.
- ³ <https://bsi.brussels/wp-content/uploads/sites/2/2021/10/Synthe%CC%80se-Offre.pdf>
- ⁴ https://www.unia.be/files/UNIA_jaarverslag_2023_2.pdf
- ⁵ <https://equal.brussels/wp-content/uploads/2022/12/Plan-handistreaming-NL.pdf>
- ⁶ https://equal.brussels/wp-content/uploads/2024/08/NL_Plan_Monop_Anysurfer.pdf
- ⁷ CEFH, ADVIES, Brussels Gewestelijk Actieplan ter ondersteuning van eenoudergezinnen, 29 juni 2021, p. 5.
- ⁸ Hoewel de moeders van de werkgroep dit niet vernoemden, zouden de gemeenten ook ondersteuning kunnen bieden bij het boeken van deze diensten.
- ⁹ De Applied Behaviour Analysis (ABA) behandeling of toegepaste gedragsanalyse maakt deel uit van een vroeg interventieprogramma voor kinderen met autisme.
<https://www.autismeinfoservice.fr/accompagner/travailler-enfants-autistes/aba>.
- ¹⁰ "De TEACCH-methode geeft kinderen met een autismespectrumstoornis de kans om te leren in een gestructureerde educatieve omgeving. Ze heeft tot doel de autonomie van elk kind te ontwikkelen door middel van structurering en begrip",
<https://www.autismeinfoservice.fr/accompagner/travailler-enfants-autistes/teacch>.
<https://www.gripvzw.be>.
- ¹¹ "Proces waarbij een persoon of een gemeenschap zich bevrijdt van een staat van onderwerping, het vermogen verwerft om van zijn volledige rechten gebruik te maken, zich bevrijdt van een sociale, morele of intellectuele afhankelijkheid."
- ¹² Handistreaming bestaat erin om voor alle politieke beslissingen systematisch met handicaps rekening te houden.

